

- *Процедури зміни релігійними організаціями юрисдикційної підлеглості.*

Проекти Законів № 4128 від 23.02.2016 р., внесено до ВРУ VIII скликання та № 4242 від 16.03.2016 р., внесено до ВРУ VIII скликання. Законопроекти передбачають внесення змін до статті 8 чинного Закону України, в контексті визначення процедури зміни релігійними громадами юрисдикційної приналежності. Зауважимо, що вказані законопроекти пропонують альтернативні моделі зміни юрисдикційної приналежності релігійними організаціями.

- *Процедури реєстрації релігійних організацій.*

Проекти Законів № 8329 від 30.11.2001 р., внесено до ВРУ III скликання та № 1276 від 25.12.2007 р., внесено до ВРУ VI скликання. Законопроектами запропоновано внесення змін до статей 13-15 чинного Закону, згідно яких пропонується нормативно-правове закріплення набуття статусу юридичної особи релігійною організацією з дня її державної реєстрації, підстав відмови релігійній організації у реєстрації її статуту (положення) та розширення переліку суб'єктів надання висновків, до яких орган, що здійснює реєстрацію, має право звертатися за необхідними роз'ясненнями.

Продовжуючи розгляд питання відносно спрощення реєстрації статутів релігійних організацій, зауважимо, що у листопаді 2015 р. Кабінет Міністрів України затвердив План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, в якому відповідним пунктом передбачено розроблення Міністерством юстиції України та Міністерством культури України законопроекту про внесення змін до Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" та Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців", спрямованого на взаємне узгодження процедур реєстрації статутів релігійних організацій та внесення даних про них до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (державна реєстрація).

Наразі Департамент у справах релігій та національностей Мінкультури опрацьовує проект змін щодо реєстраційної процедури релігійних організацій. Зокрема, дане питання було винесено на обговорення на засідання Експертної ради з питань свободи совісті та діяльності релігійних організацій, яка діє при Міністерстві культури України. Водночас від Мінкультури до Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій було направлено офіційного листа з пропозицією долучитися до законотворчої роботи із зазначеного питання та висловити консолідовану позицію релігійної спільноти.

Консолідована позиція фахівців Мінкультури щодо узгодження вищезазначеної процедури реєстрації статутів релігійних організацій полягає у закріпленні функції реєстраційної процедури за центральним органом виконавчої влади, що здійснює державну політику у сфері релігії.

Відтак бачимо, що актуальна на 2016 р. нормотворча робота вищих органів державної влади України щодо внесення змін до чинного Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" відбувається в контексті наступних питань: узгодження реєстраційної процедури статутів релігійних організацій; унормування процедури зміни релігійними організаціями конфесійної підлеглості; відміни погоджувальної процедури органами державної влади щодо проведення публічних зібрань та богослужінь релігійними організаціями; впровадження інституту військового капеланства у військові формування.

3. Максим ВАСІН. Огляд ініціатив у сфері розвитку релігійного законодавства України.

За час роботи Верховної Ради восьмого скликання спостерігається неабияка активність законотворців у сфері релігійної проблематики. Причиною цього є зовнішні та внутрішні загрози, з якими стикнулося Українське суспільство, переживаючи непрості часи військової агресії з боку Росії, оновлення і реформування державних інституцій, формування зрілого громадянського суспільства. В нашій статі звернемо увагу лише на найбільш значущі або резонансні законодавчі ініціативи, щоб отримати уяву про можливі перспективи розвитку релігійного законодавства України.

1. Новації у сфері податкового законодавства. Закон України № 652-VIII від 17.07.2015 року (проект № 2049) запровадив загальну перереєстрацію усіх неприбуткових організацій в новому Реєстрі, в тому числі релігійних організацій, що передбачає внесення змін до статутів і проходження довготривалої та кілька етапної реєстрації. Більш того, Закон вимагає внесення до статутів неприбуткових організацій заборони розподілу отриманих доходів (пожертв) або їх частини серед членів. Для релігійних організацій ця вимога може бути витлумачена фіскальними органами фактично як заборона надавати добродійну допомогу одновірцям – членам своєї Церкви, парафії, громади, що нагадує практику радянського тоталітарного режиму. Не внесення цієї норми у статутні документи до кінця 2016 року означатиме, що такі релігійні організації будуть виключені з Реєстру неприбуткових установ та організацій, а відтак усі їх пожертви будуть обкладені податком на прибуток [1].

Ці податкові зміни розкритикувала Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій та разом із експертами розробила власний законопроект, яким запропонувала вивести релігійні організації зі сфери дії абзацу третього підпункту 133.4.1 статті 133 Податкового кодексу України. Вочевидь, це питання є найбільш актуальним на сьогодні, адже здійснити повну перереєстрацію майже 35 тисяч релігійних організацій до кінця 2016 року державні органи у справах релігій фізично не в змозі.

2. Запровадження капеланства (військового, пенітенціарного, медичного). На фоні російської агресії, реальних бойових дій та необхідності швидкого підвищення обороноздатності, з чим стикнулася армія України, ініціативи із запровадження військового капеланства набули неабиякої актуальності. Кілька сотень військових священників за останні два роки несли служіння в зоні АТО на добровільних засадах, незважаючи на те, що ця діяльність на сьогодні не є достатньо регламентованою на законодавчому рівні.

Заради оперативного врегулювання цього питання Уряд видав Розпорядження від 02.07.2014 року № 677-р про створення капеланської служби у Збройних Силах України, Національній гвардії та Державній прикордонній службі України. На його виконання Міністерства оборони у січні 2015 року затвердило Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України [2], розробка якого відбувалася в тісній взаємодії з представниками релігійних організацій у форматі Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони. Окрім цього, Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18.11.2014 року № 1361 у Класифікатор професій додано нову професію – військовий священник (капелан) [3].

До парламенту вносилося кілька законопроектів, спрямованих на врегулювання діяльності військових капеланів (проекти № 1153, № 2249, № 2993), проте всі вони потребували більш комплексного підходу задля врахування наявного досвіду капеланства та нових викликів, пов'язаних із служінням душпастирів у зоні бойових дій на Сході України. За ініціативи УГКЦ такий законопроект розробили експерти і науковці в тісній взаємодії з військовими капеланами. Водночас Комітет ВР з питань культури і духовності підтримав такий комплексний підхід до врегулювання діяльності душпастирів у війську.

Прогрес у законодавчому регулюванні душпастирської опіки засуджених і арештованих пов'язаний з прийняттям Закону України № 419-VIII від 14.05.2015 року. Закон встановив порядок проведення зустрічей священнослужителів (капеланів) із засудженими та арештованими, а також законодавчо закріпив право на таємницю сповіді шляхом заборони *“оприлюднювати, фіксувати технічними засобами та відтворювати будь-яку інформацію, отриману зі сповіді”*.

Також до парламенту вперше подано законопроект щодо запровадження душпастирської опіки в сфері охорони здоров'я (реєстр. № 4987), ініціаторами якого виступили депутати майже із всіх парламентських фракцій і груп, у тому числі більшість членів профільного Комітету ВР. Проект надає визначення поняттю "душпастирська опіка" та передбачає, що священнослужителі (капелани) зможуть здійснювати свою діяльність на волонтерських або на громадських засадах. Водночас заклади охорони здоров'я отримають право приймати на роботу капеланів для здійснення душпастирської опіки за умови, якщо

вони пройшли спеціальну підготовку у порядку, визначеному МОЗ, відібрані й уповноважені релігійними організаціями.

3. Свобода совісті під час мобілізації на військову службу. Незважаючи на те, що військова мобілізація триває в Україні вже понад два роки, на сьогодні відсутня чітка законодавча процедура направлення віруючих на альтернативну службу під час мобілізації, що часто призводить до їх кримінального переслідування та багатьох судових спорів [4]. Крім цього, залишається відкритим питання звільнення священнослужителів зареєстрованих релігійних організацій від призову на військову службу під час мобілізації аналогічно тому, як це встановлено для мирного часу.

Кілька законопроектів (зокрема, № 2034а та № 2191) пропонували варіанти вирішення цієї проблематики, проте у не найкращій спосіб. Натомість законопроект № 4485 передбачає внесення комплексних змін до Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу», які заслуговують на підтримку.

4. Удосконалення процедури державної реєстрації релігійних організацій. Національна стратегія у сфері прав людини на період до 2020 року передбачає “удосконалення процедури державної реєстрації релігійних організацій” [5]. Результатом має бути взаємне узгодження процедур реєстрації статутів (положень) релігійних організацій та внесення даних про них до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (державна реєстрація). Це завдання Мін’юст та Мінкультури повинні виконати до кінця III кварталу 2016 року.

У зв’язку із цим Експертна рада з питань свободи совісті та діяльності релігійних організацій при Мінкультури вже напрацьовує законодавчі пропозиції. З іншого боку, свій погляд на удосконалення процедури державної реєстрації має Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, яка представила представникам влади свою позицію. Відтак за наслідком подальших консультацій і діалогу має з’явитися узгоджений законопроект.

5. Окремі зміни до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Як ніколи більше до Верховної Ради подано ініціатив щодо внесення змін до профільного Закону. Серед них законопроект № 1244, який зобов’язує релігійні організації, керівні центри яких знаходяться за межами України, у своїй назві відображати також назву такого керівного центру. Слід зауважити, що реалізація таких змін торкнеться не лише УПЦ (Московського Патріархату), на що вочевидь сподівалися автори проекту.

Також низка парламентарів запропонували надати особливий статус релігійним організаціям, керівні центри яких знаходяться в Російській Федерації як державі-агресорі. Законопроект № 4511 пропонує таким релігійним організаціям укладати з державою договори (угоди) щодо особливого статусу цих організацій за умови експертної оцінки їх реєстраційних документів незалежними спеціалістами. Однак пропонувані зміни через їх низьку якість вже зазнали критики не лише з боку УПЦ МП, але й від експертів-релігієзнавців [6].

Найбільш дискусійною є законодавча ініціатива про “забезпечення представників релігійних громад правом на свідомий вибір та вільну і безперешкодну зміну підпорядкованості релігійним центрам” (проект № 4128). Йдеться насамперед про намір спростити переходи православних громад із однієї юрисдикції в іншу, зокрема з Московського до Київського Патріархату. Однак низка церков і релігійних організацій, а також парламентські експерти, висловили суттєві зауваження до змісту пропонованих змін, які містять ознаки втручання держави в автономність релігійних організацій та загрозу появи нових конфліктних ситуацій через плутанину у порядку внесення змін до статутів релігійних громад.

Альтернативний законопроект № 4242 віддає перевагу статутним документам у вирішенні питань належності віруючих до релігійної громади та зміни ними канонічної підлеглих. При цьому процедура переходу релігійної громади у підпорядкування іншому релігійному центру шляхом реєстрації нової редакції статуту значно ускладнюється.

6. Реформи у сфері релігійної освіти та виховання. Закон України № 498-VIII, що набув чинності 04.08.2015 року (проект № 1447), надав право релігійним організаціям бути засновниками (власниками) дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, які проходять процедуру ліцензування в Міносвіти на рівні з іншими приватними навчальними закладами. Закон також передбачає, що на засновані релігійними організаціями навчальні заклади не поширюється принцип світськості освітнього процесу, проте вони повинні забезпечувати науковий характер освіти. Таким чином, парламент усунув багаторічну дискримінацію релігійних організацій та здійснив “декомунізацію в освітній сфері” [7].

Крім цього, на підставі нової редакції Закону України «Про вищу освіту» Уряд затвердив Порядок державного визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання, виданих вищими духовними навчальними закладами [8]. Відповідно до нього МОН видало Наказ про затвердження положення про Комісію з визнання дипломів про освіту, виданих вищими духовними навчальними закладами, та про Комісію з визнання документів про наукові ступені та вчені звання, виданих вищими навчальними закладами. Це відкриває можливість для створення та діяльності аспірантури, докторантури та спеціалізованих вчених рад вищих духовних навчальних закладів і подальшого державного визнання присуджених ними наукових ступенів з наукових спеціальностей, що входять до галузі науки «Богослов'я».

7. Захист свободи совісті та вираження поглядів у процесі розвитку антидискримінаційних норм. Антидискримінаційні поправки, прийняті під гаслами євроінтеграції, стали предметом чи не найгарячіших дискусій у суспільстві [9]. У листопаді 2015 року тодішній Голова ВР Володимир Гройсман з багатьма порушеннями регламентних процедур 9 разів ставив на голосування законопроект № 3442, що запровадив у трудове законодавство нові поняття “сексуальна орієнтація” та “гендерна ідентичність” як ознаки, за якими забороняється дискримінація. Відтак, без жодних застережень залишилася сфера трудових відносин у релігійних організаціях – ті випадки, коли прийняті новації вступають у конфлікт з внутрішніми настановами релігійних організацій.

Дискусія виникла також навколо законопроекту № 3501 року, спрямованого на гармонізацію законодавства у сфері протидії дискримінації із правом ЄС. Однак, після розгляду зауважень Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, профільний комітет підтримав поправки до другого читання із застереженням, що антидискримінаційні норми не повинні застосовуватися у тих випадках, коли людина реалізує своє конституційне право на свободу думки, слова та віросповідання.

8. Забезпечення права на мирні зібрання релігійного характеру. Після того, як Конституційний Суд України відкрив провадження щодо розгляду конституційності частини 5 статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», актуалізувалося питання законодавчого регулювання публічних мирних зібрань релігійного характеру [10]. Тож вбачається доцільним не розрізняти мирні зібрання на релігійні чи нерелігійні, уникаючи дискримінації організаторів, та передбачити для усіх них єдиний порядок проведення.

У парламенті зареєстровано два проекти Закону «Про гарантії свободи мирних зібрань» (№ 3587 та № 3587-1), які пропонують замінити нинішню частину 5 статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» нормою, що відсилає до загального порядку проведення мирних зібрань. Такий підхід дозволить припинити радянську практику деяких представників місцевої влади, які, всупереч Конституції, вимагають від віруючих і релігійних організацій щоразу отримувати дозволи на публічні мирні зібрання релігійного характеру.

* * *

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що найближчим часом у парламенті дедалі частіше будуть лунати дискусії з релігійної проблематики, адже чимало ініціатив є дійсно

актуальними і чимало з них мають суперечливий характер або невдачу форму їх реалізації. Відтак, доцільним вбачається посилення діалогу Верховної Ради з релігійною спільнотою та залучення експертів з державно-конфесійних відносин ще на етапі розробки законопроектів.

Джерела

1. Васін М.С. Податкова пастка для релігійних організацій [Електронний ресурс] // 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://mvasin.org.ua/2016/05/1264>
2. Наказ Міністерства оборони України № 40 від 27.01.2015 «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України» [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.mil.gov.ua/content/other/MOU40_2015.pdf
3. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження зміни до національного класифікатора України ДК 003:2010» від 18.11.2014 р. № 1361 [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство «ЛІГА:ЗАКОН». – 2014. – Режим доступу http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME141542.html
4. Васін М.С. Альтернативна (невійськова) служба: шлях реформ або вироки? [Електронний ресурс] // РІСУ. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/60964/
5. Указ Президента України від 25.08.2015 року № 501/2015 // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 160.
6. Саган О.Н. Законопроект про особливий статус – це популістська спроба втручання нефахівців у державно-церковні стосунки [Електронний ресурс] // РІСУ. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/comments/63239/
7. Декомунізація освіти: Церкви отримали право створювати школи і університети [Електронний ресурс] // Інститут релігійної свободи. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://goo.gl/XsjJOz>
8. Постанова Кабінету Міністрів України № 652 (19.08.2015 р.) // Офіційн. вісник України. – 2015. – № 72.
9. Васин М.С. Парламентское беззаконие ad hoc [Електронний ресурс] // 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://jurliga.ligazakon.ua/blogs_article/615.htm
10. Валерія Лутковська внесла конституційне подання до КСУ щодо відповідності Конституції України частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [Електронний ресурс] // 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/31115-kh-valeriya-lutkovska-vnesla-konstitutsijne-podannya-do-ksu-schodo-vidpov/>

4. Олександр ЗАВАЛІЙ. Релігійна свобода не для всіх: рідновірський підхід

Сучасна історія України показує, що нація прагне просуватися європейським шляхом та відповідати рівню цивілізаційного розвитку Заходу. В такому стані справ не можна залишати поза увагою права громадян, які є державотворчим принципом для європейських спільнот, а саме першочергових прав і свобод її громадян. Європейське обличчя України формується з багатьох складових, серед яких важливою є релігійні відносини в державі, в межах яких визначається свобода громадян в цілому. В 2015 р. папа Франциск нагадав про те, що релігійна свобода є «фундаментальним правом, яке формує спосіб, за допомогою якого ми взаємодіємо соціально й особисто з оточуючими нас людьми, релігійні погляди яких можуть відрізнятися від наших» [Релігійна свобода і права людини в Європі XXI століття: не проблема, але частина вирішення // <http://catholicnews.org.ua/religiyna-svoboda-i-prava-lyudini-v-ievropi-hhi-stolittya-ne-problema-ale-chastkove-virishennya>].

Таким чином, стає очевидним, що будь-яке обмеження релігійної свободи в Європейській спільноті підриває демократичний фундамент союзу, в той же час просування є інструментом протидії екстремізму і радикалізації, що так болісно відчують на собі розвинуті держави. Треба визнати, що українців з власними міжконфесійними проблемами в Європейському союзі не чекають.

Кожна окрема європейська країна в питанні релігійної свободи враховує власні культурно-історичні епохи розвитку, вплив етнічних релігій на формування сучасних релігій більшості. Не підлягає сумніву, що язичництво є витоковою релігією усіх народів Європи і, зокрема, вірою наших слов'янських пращурів. Це береться до уваги при формуванні гармонійних міжконфесійних відносин, враховуючи етнорелігійне відродження в Центральній і Західній Європі, віровчення яких ґрунтується переважно на друїдизмі, еллінізмі тощо. Так, сучасні язичники Європи (наприклад, Вірменії) знаходять витoki етнорелігії у давньоіранському язичництві та в індоарійських вченнях.